

daje Car-Emin, sledeč instinktom dobrega romanopisca, ozadje globlje in bolj človeške študije, ki se nikjer ne gubi v plitvinah enostavno komponirane teze romana. Pisateljeva metoda je veristična zaporednost v črtanju karakterja poštenega, a ne posebno jakega tipa, kot je to centralna oseba romana, Dujam. V romanu je podano tudi ožje osredje, življenje palanke v Istri, palanke, zastrupljene s strastmi občinskih prepиров, s tipi, ki vsi nosijo oznako sigurno izdelane srednje verjetnosti, s katero delujejo življensko in iskreno; in ti ljudje in življenje njihove palanke so podani v psihološko odlično opazovanih nasprotjih, v široko koncipirani in do kraja obdržani liniji, ki zagotavlja delu notranjo psihološko enotnost njegovega nivoja. A preko malo preraztegnjenega predvojnega pripovedovanja, preko provincijskega dogajanja, so se zgnetli na tem malem koščku tlačene Istre veliki stoletni neprijatelji: vest in brezobzirnost, pasionirani jezuitizem in suvereni mir božji pravega krščanstva ter — naposled — uporna in žilava borba neke primitivne rase s pretkanejšim, bolje oboroženim neprijateljem. Izvrstna, municiozna študija karakterjev in spontano črtanje situacij in osredja, z visoko nadporečnost dvignjenimi prizori, kot je prizor med Baldom in materjo ali prizor v občinski dvorani pri volitvah — radi teh vrlin moremo ta roman Cara-Emina nazvati najuspeleje delo tega plodovitega istrskega pisatelja, ki nas je tudi po vojni umel resnično zainteresirati s to predvojno, na žalost, vedno aktualno temo. Aktualno i psihološko i — nacionalno...

(Konec prihodnjič.)

Joseph Conrad: Laguna

(Iz knjige «Tales of Unrest».)

Beli mož, ki je slonel z obema rokama nad streho kočice na krmi čolna, je dejal krmarju: «Prenočili bomo na Arsatovi jasi. Pozno je.» Malajec je nekaj zamomljal in nadalje strmел v reko. Beli mož si je naslonil brado na prekrižane roke in opazoval vodno brazdo za čolnom. Na koncu ozke ceste, ki jo je zasekal v gozde močni lesket reke, se je pokazalo solnce brez oblakov in bleščeče ter leglo nizko nad vodo, ki se je svetila na gladini kakor kovinast trak. Gozdi, mračni in topi, so stali nepremično in tiho na obeh straneh širokega toka. Ob vznožju debelih dreves, dvigajočih se kakor stolpi, so iz obrežnega blata poganjale palme nipa brez debel v ogromnih in težkih šopih listov, ki so viseli, ne da bi se genili nad rjavimi kolobarji vodnih vrtincev. V tišini zraka se je zdelo, kakor da je bilo vsako drevo, vsak

list, vsaka veja, vsaka vitica ovijalk in vsako stebelce majcenih cvetov začarano v popolno in večno negibnost. — Nič se ni zgenilo na vodi, razen osmih vesel, ki so se enakomerno dvigala in obenem pogrezala z enim samim pljuskom, medtem ko je krmar rezal na desno in levo, opisujoč z odmerjenimi in sunkovitimi zamahi vesla lesketajoč polkrog nad svojo glavo. Premešana voda se je penila ob straneh z nedoločnim šumom. In čoln belega moža, vozeč po toku navzgor, se je v kratkotrajnem nemiru, ki ga je povzročal sam, dozdeval, kakor da gre skozi vrata v deželo, iz katere je za večno izginil poslednji sled spomina na gibanje.

Beli mož je obrnjen s hrbtom proti zahajajočemu solncu gledal po prazni in širni morski gladini. Kajti poslednje tri milje svojega toka se ta potujoča omahujoča reka, kakor da bi jo z neodoljivo silo pritezala svoboda odprtega obzorja, prelije naravnost v morje, teče naravnost proti vzhodu — proti vzhodu, kjer prebivata svetloba in temà. Ponavljajoči se klic ptice, neubran in slaboten krik se je dvignil za čolnom nad gladko vodo in se izgubil, preden je mogel doseči drugi breg v brezdišni tišini sveta. Krmar je porinil svoje veslo v vodo in ga držal trdo z ukočenima rokama, telo sklonjeno naprej. Voda je glasno zagrgala in zdajci se je zazdelo, da se obrača dolgi ravni prostor okrog svojega središča, gozdi so se zasukali v polkrogu in poševni žarki zahajajočega solnca so padli na čolnov bok z ognjenim svitom ter vrgli dolge in zveržene sence čolnarjev po progastem lesketu reke. Beli mož je pogledal naravnost prédse. Čoln je vozil v izpremenjeni smeri pravokotno na tok in izrezljana zmajska glava na njegovem kljunu je bila sedaj naravnana proti odprtini, ki je zijala v razpletenem obrežnem grmovju. Zdrsela je skozi, posnela predolge vejice in izginila iz reke kakor kako vitko dvoživo bitje, zapuščajoče vodo in odhajajoče v svoje gozdno ležišče.

Ozki prekop je bil kakor jarek: vijugast, neverjetno globok, napolnjen s temo pod tenkim pasom čiste in sevajoče modrine neba. Neizmerna drevesa so se dvigala nevidna za prepletenimi zastori ovijalk. Tu pa tam se je blizu lesketajoče se vodne črnine med razraslo nizko praprotjo pokazala zvita korenina kakega visokega drevesa, črna in topa, zveržena in ne da bi se genila, kakor bi bila zastala kača. Kratke besede veslačev so se glasno odbijale med debelimi in temnimi stenami rastlinja. Tema je presikala med drevesi, skozi zamešano množico ovijalk, izza velikih fantastičnih in nepremičnih listov; tajinstvena in nepremagljiva tema, vlažna in strupena tema neprodernih gozdov.

Možje so z drogovi potiskali čoln po plitvini. Jarek se je razširil v obsežno površino stoječe lagune. Gozdovi so se umaknili z moč-

virnega obrežja, zapustivši nizek pas trsja, svetlozelenega kakor odsoj modrine neba. Kosmičast svetlordeč oblak je plaval visoko zgoraj in vlekel nežne barve svoje slike med plavajočimi lotusovimi listi in srebrnimi cvetovi. Črna hišica, natakknjena na visoke kole, se je pokazala v daljavi. Kakor da bi bili prišli iz gozdov v ozadju, sta poleg nje dostojanstveno sloneli nad njeno raztrgano streho dve visoki palmi nibong in s povešenimi listi svojih listnatih visokih vrhov vzbujali čut otožne nežnosti in skrbi.

Krmar je pokazal z veslom in dejal: «Arsat je tam. Že vidim njegov čoln privezan med koli.»

Veslači so stopali ob bokih čolna in čez rame opazovali cilj svojega dnevnega potovanja. Raje bi bili prenočevali kje drugje, kakor pa na tej laguni, ki je bila videti tako čarovnjaška in je slovela kot kraj duhov. In Arsata niso marali, prvič, ker je bil tujec, pa tudi zato ne, ker človek, ki gre pa popravi razdejano hišo in se v nji naseli, javno izpričuje, da se ne boji živeti med duhovi, ki strašijo po krajih, katere so ljudje zapustili. Tak človek zna motiti tok usode s pogledi in besedami, pa tudi duhov, ki je ž njimi v zvezi, si ne pridobi zlahka tak slučajen popotnik, na katerega duhovi kar prežijo, da spustijo nanj zlobo svojega človeškega gospodarja. Beli ljudje se za take stvari ne brigajo, kajti oni so nejeverniki in v zvezi z Očetom Zla, ki jih vodi brez škode skozi nevidne nevarnosti tega sveta. Na opomine pravičnika odgovarjajo z žaljivo domišljavostjo in brezverstvom. Kaj naj storimo?

Tako so razmišljali in se opirali z vso težo na konce svojih dolgih drogov. Veliki čoln je drsel naprej urno, brez glasu in gladko proti Arsatovi jasi, dokler ni med velikim šumom potisnjenih drogov in glasnim mrmranjem «Alah bodi češčen» z lahkim sunkom udaril ob nagnjeno količeje pod hišo.

Čolnarji so dvignili glave in neskladno začeli klicati: «Arsat! O, Arsat!» Nihče ni prišel. Beli mož je začel plezati po grobi lestvi, ki je vodila na bambusovo mostišče pred hišo. Juragan čolna je dejal čemerno: «Mi bomo kuhali v sampanu in spali na vodi.»

«Dajte mi moje odeje in košaro,» je kratko dejal beli mož.

Pokleknil je na rob mostišča ter vzel sveženj. Nato je čoln odrinil, in ko je beli mož vstal, je zagledal Arsata, ki je prišel skozi nizka vrata svoje koč. Bil je mlad, močan človek širokih prsi in mišičastih rok. Na sebi je imel samo sarong. Glava mu je bila razkrita. Njegove velike, mehke oči so žgoče zrle na belega moža, toda glas njegov in njegovo vedenje sta bila umerjena, ko je vprašal, ne da bi z besedico pozdravil:

«Imaš kakšna zdravila, Tuan?»

«Ne,» je rekel obiskovalec s prepadenim glasom. «Ne. Čemu? Je bolezen v hiši?»

«Vstopi in poglej,» je odgovoril Arsat, mirno kakor prej, se kratko obrnil in odšel zopet skozi ozka vrata. Beli mož je vrgel svoj sveženj in sledil.

V motni svetlobi izbe je zagledal na plasti bambusa žensko, ki je ležala iztegnjena vznak pod široko rjuho iz rdečega katuna. Ležala je mirno kakor mrtva, toda njene velike, široko odprte oči so se bleščale v ognju in strmele kvišku v tenko tramovje, ne da bi se genile in ne da bi videle. Imela je hudo vročico in videlo se ji je, da ni pri zavesti. Lica so ji bila nalahko upadla, usta na pol odprta, a na mladem obrazu je ležal usodni in srepi izraz — zatopljeni vsevidni izraz nezvestnih, ko umirajo. Oba moža sta stoje in molče zrla na njo.

«Ali je že dolgo bolna?» je vprašal popotnik.

«Že pet noči ne spim,» je odgovoril z jasnim glasom Malajec. «Najprej je slišala glasove, ki so jo klicali iz vode in se je borila z menoj, ko sem jo držal. Danes pa, odkar je vzšlo solnce, ne sliši nič več — ne sliši mene. — Ne vidi nič. Ne vidi mene — mene!»

Umolknil je za trenutek, potem pa mehko vprašal:

«Tuan, ali bo umrla?»

«Bojim se, da bo,» je dejal beli mož žalostno. Seznanil se je z Arsatom pred leti, v daljni deželi ob času nemira in nevarnosti, ko ne gre zametati nikakega prijateljstva. In odkar se je njegov malajski prijatelj z neznano ženo nepričakovano naselil v koči na laguni, je na svojih potovanjih po reki često prenočeval tam. Rad je imel tega človeka, ki je znal zvesto svetovati in se brez strahu bojevati ob strani svojega belega prijatelja. Rad ga je imel — mogoče ne tako zelo kakor ima človek rad svojega najljubšega psa — vendar ga je imel rad dovolj, tako da je bil pripravljen pomagati, ne da bi povpraševal, in da je včasih sredi svojih lastnih opravkov mimogrede in megleno pomislil na moža v samoti in na dolgolaso ženo smelega obraza in gospodujočih oči, ki sta živela skrita v gozdovih — sama in v strah ljudem.

Beli mož je kmalu prišel iz koče, tako da je še videl, kako pogašajo ogromni požar zahajajočega solnca hitre in skrivne sence, ki so vstajale nad vrhovi dreves kakor črni in neotipni hlapovi ter se širile po nebu, utrinjajoč karminasti žar plovečih oblakov in rdeči svit izgubljaajoče se dnevne luči. V par trenutkih so se pokazale vse zvezde nad gosto zemeljsko temo in velika laguna, ki je namah zažarela v zrcaljenih lučih, je bila podobna ovalnemu kosu nočnega neba, ki je bil vržen v brezupno in pre-

padno noč puščave. Beli mož je vzel iz košare nekaj za večerjo, zbral par trsàk, ki so ležale po mostišču, in napravil majhen ogenj, ne za toploto, temveč za dim, ki naj bi odganjal moskite. Zavil se je v svoje odeje, sédel s hrbtom proti hišni steni iz trsja in zamišljeno kadil.

Ārsat je prišel skozi vrata brezšumnih stopinj in počenil ob ognju. Beli mož je malo premaknil svoje iztegnjene noge.

«Diha,» je dejal Ārsat tiho, odgovarjajoč vnaprej na pričakovano vprašanje. «Diha in gori kakor v hudem ognju. Ne govori; ne sliši — in gori!»

Za hip je prenehal, potem pa vprašal z mirnim, ravnodušnim glasom: «Tuan... bo umrla?»

Beli mož je nemirno zgenil z rameni in zamrmral obotavljaje:

«Če je taka njena usoda,»

«Ne, Tuan,» je mirno dejal Ārsat. «Če je taka moja usoda. Jaz stojim, vem, čakam. Spominjam se... Tuan, ali se spominjaš starih dni? Se spomniš mojega brata?»

«Se,» je rekel beli mož. Malajec je nenadoma vstal in stopil v hišo.

Oni, ki je obsedel zunaj, je mogel poslušati glas v koči. Ārsat je dejal: «Poslušaj me! Govori!» Njegovim besedam je sledil popoln molk. «O, Diamelen!» je nenadoma zakričal. Po tem kriku se je začul globok vzdih. Ārsat je prišel ven in se zopet spustil na svoj stari prostor.

Sedela sta molče ob ognju. Ni bilo glasu v hiši, ni bilo glasu blizu njiju; šele daleč nekje na laguni sta mogla slišati glasove čolnarjev, ki so se vzganjali pretrgano in razločno nad mirno vodo. Ogenj na prednjem koncu sampana je medlo seval iz daljave v zamegljenem rdečem žaru. Kmalu je ugasnil. Glasovi so ponehali. Zemlja in voda sta spali nevidno, nepremično in nemo. Bilo je, kakor da ni ostalo na svetu nič drugega kakor lesket zvezd, ki je lil nepretrgoma in v prazno skozi črno tišino noči.

Beli mož je s široko odprtimi očmi zrl naravnost prédse v temo. Strah in omama, navdihnjenje in čudo smrti — bližnje, neizogibne in nevidene smrti so izgladili nemir njegovega plemena in vzdramili najbolj nedoločno, najbolj skrito njegovo misel. Vedno pripravljeno zlosumje, glodajoči sum, ki samo čaka v naših srcih, je zaprhutal v mir okrog njega — v globoki in nemi mir ter mu pokazal, da je ta mir nevreden vere in zlovešč, da je samo blaga in neprodurna krinka neopravičljivega nasilja. V tej valoveči in silni vznepokojenosti njegovega bitja je postala zemlja, zavita v pokoj zvezdne svetlobe, temna dežela nečloveške borbe, bojišče strašnih in očarujočih fantomov, vzvišenih ali pa nizkih,

ki se divje bijejo za oblast nad našimi ubogimi srci. Nemirna in skrivnostna dežela neiztrebljivih želja in bojazni.

Tožech šum je nastal v noči, žalosten in presunljiv šum, kakor da bi mu bile velike samote gozdov naokoli hotele zašepetati v uho modrost svoje neizmerne in višnje ravnodušnosti. Obotavljajoči se in nejasni zvoki so valovali okrog njega po zraku — in so zavalovali naposled nalahko v žuboreč tok mehkih in monotonih stavkov. Premaknil se je kakor človek, ki se prebuja, in se polahko presedel. Nepremično in kakor senca, pod zvezdami sedeč s sklonjeno glavo, je Arsats govoril z nizkim in sanjavi glasom:

«... kam pa naj odložimo pezo svojega trpljenja, če ne v prijateljsko srce? Mož mora govoriti o vojni in o ljubezni. Tuan, Ti veš, kaj je vojna, videl si me ob času nevarnosti, ko sem iskal smrti kakor iščejo drugi življenja. Pisanje se lahko izgubi; zapisati se dá laž, to pa, kar je videlo oko, je resnica in ostane v srcu.»

«Mi je v spominu,» je mirno dejal beli mož. Arsats je nadaljeval z žalostno spokojnostjo:

«No, govoril Ti bom o ljubezni. Govoril tja v noč. Govoril, preden izgineta noč in ljubezen — preden pogleda oko dneva na mojo tugo in mojo sramoto, na moje počrnelo lice, na moje sežgano srce.»

Kratek in slaboten vzdih, skoraj neopazen odmor, nato so pa valovele njegove besede naprej brez zastanka, ne da bi bil trenil on sam.

«Ko je nemirna in vojna doba minila in ko si Ti iz mojega kraja odšel za svojimi željami, ki jih mi ljudje z otokov ne moremo razumeti, sva postala z bratom, kakor sva bila že prej, vladarjeva mečenosca. Saj veš, da sva bila iz plemenite rodbine, prištevajoče se vladarskemu rodu in bolj opravičena kot kdorkoli nositi na desni rami znamenje moči. Ob času blagostanja nama je bil Si Dendring naklonjen v dobroti, kakor sva mu midva ob času trpljenja bila zvesta v pogumu. Bili so mirni časi. Časi, ko se lovijo srne in uprizarjajo petelinji boji, časi praznih besedičenj in norih spopadov med ljudmi, ki so jim trebuhi polni in orožje rjasto. Ampak poljedelec je takrat brez strahu motril, kako raste rižovo klasje, a kupci so prihajali in odhajali, odhajali s praznimi in se vračali s polnimi mošnjami na reko miru. Tudi novice so prinašali. Prinašali laži in resnico vsevprek, tako da nihče ni vedel, kdaj naj bo vesel, kdaj pa žalosten. Pri njih smo slišali tudi o Tebi. Videli so Te tu in videli so Te tam. In vesel sem bil, kadar sem slišal, ker sem se spomnil nemirnih časov in Tebe, Tuan, sem se zmerom spominjal, dokler ni prišel čas, ko niso mogle moje oči videti

ničesar več, kar je bilo, ker so se zagledale vanjo, ki umira tamle — v hiši —»

Obstal je in zaječal v močnem šepetu: «O, Mara Dahia! O, nesrečel!» nato je nadaljeval in govoril malo glasneje:

«Ni hujšega sovražnika in ne boljšega prijatelja kot je brat, Tuan, kajti brat brata pozna, in v popolnem spoznanju je moč za zlo in za dobro. Rad sem imel brata. Šel sem in sem mu povedal, da ne vidim ničesar več nego en sam obraz, ne slišim ničesar več nego en sam glas. Dejal mi je: «Odpri srce, tako da bo mogla ona videti, kaj je v njem — in čakaj. Potrpljenje je modrost. Inchi Midah utegne umreti ali pa utegne naš vladar premagati svoj strah pred ženo.» Čakal sem! ... Spominjaš se, Tuan, gospe z zakritim obrazom in pa strahu, ki ga je imel naš vladar pred njeno zvijačnostjo in naturo. In če jo je ona hotela imeti za strežajko, kaj mi je bilo početi? Ampak tolažil sem glad svojega srca ob kratkih pogledih in skrivnih besedah. Podnevi sem lazil po stezi do kopališč, a ko je padlo solnce za gozdove, sem se plazil ob jasninih sečeh ženskega dvora. Ne da bi se videla, sva se pogovarjala skozi vonjave cvetja, skozi pajčolan listov, skozi visoko bilje trave, ki je stala mirno pred najinimi ustnicami, tako velika je bila najina previdnost, tako neslišen je bil šepet najinega vélikega hrepenenja. Hitro je potekal čas... in ženske so začele šušljati — najini sovražniki so pazili — brat je bil zamišljen, pričele so me obhajati misli na moritev in na divjo smrt... Mi smo ljudje, ki si vzamejo, kar hočejo imeti — kakor vi beli. Pride čas, ko človek pozabi na zvestobo in spoštovanje. Moč in oblast sta dani vladarjem, vsem ljudem pa je dana ljubezen, sila in pogum. Brat mi je dejal: «Vzemi jo iz njene družčine. Midva sva dva, ki sta kakor eden.» In odgovoril sem: «Naj se zgodi kmalu, saj zame ni več toplote v solnčni svetlobi, ki ne obseva nje.» Najin čas je prišel, ko se je podal vladar z vsemi velikaši na ustje reke loviti ribe z baklami. Sto in sto čolnov je bilo tam, a na belem pesku med vodo in gozdovi so bile postavljene ute za družine maharadž. Dim nad ognjišči je bil kakor modra večerna megla in glasovi za glasovi so se v njem veselo lovili. Med tem, ko so pripravljali čolne za zganjanje rib, je prišel k meni brat in dejal: «Zvečer!» Pregledal sem svoje orožje, in ko je čas prišel, se je najin čoln uvrstil v krog čolnov, ki so imeli pritrjene bakle. Luči so plapolale po vodi, za čolni pa je bila tema. Ko se je kričanje pričelo, in ko so postali od razburjenja kakor brez uma, sva midva izginila iz vrste. Voda je goltala najino luč in plula sva nazaj k obali, ki je bila temna, le tu pa tam so tleli ogorki. Slišala sva sužnje, ki so se pogovarjale med kolibami. Hitro sva našla zapuščen in tih

prostor. Tam sva čakala. Prišla je. Prišla je, jadrno je tekla ob obali, ne puščajoč sledi, kakor list, ki ga žene veter na morje. Brat je dejal mrko: «Pojdi in vzemi jo; posadi jo v čoln.» Vzdignil sem jo v naročje. Zasopljena je bila. Srce ji je bilo ob mojih prsih. Dejal sem: «Jemljem Te proč od teh ljudi. Prišla si na klic mojega srca, moje roke Te pa jemljejo v moj čoln proti volji mogočnikov!» «Tako je,» je rekel brat. «Moža sva, ki si vzameva, kar hočeva imeti in umeva držati to zoper mnogo njih. Vzeti bi jo bila morala danes ob zori.» «Odrinimo,» sem dejal, ker sem začel misliti takoj, ko je stopila v čoln, na število vladarjevih ljudi. «Le! Odrinimo,» je dejal brat. «Izgnani smo in ta-le čoln je sedaj naša domovina — morje pa naše zavetišče.» Odtisnil je z nogo od brega, a jaz sem ga rotil, naj hiti, ker sem čutil utripe njenega srca na svojih prsih in mislil na to, da se dva moža ne moreta upirati stotim. Odpluli smo, veslajoč po vodi navzdol tesno ob bregu; ko sva vozila skozi izliv, kjer so lovili ribe, je glasno kričanje ponehalo, brneli so pa glasovi, močno kakor brnijo hrošči, ko letajo opoldne. Čolni so se zibali, se zbirali ob rdečem svitu bakel pod črno streho dima, možje so govorili o svoji zabavi. Ljudje, ki so se bahali, hvalili in dražili — ljudje, ki bi bili zjutraj tistega dne še radi najini prijatelji, ki pa so že bili tisto noč najini sovražniki. Urno sva veslala mimo. Nič več nisva imela prijateljev v rodnem kraju. Ona je sedela sredi čolna z zastrtim obrazom, tiho kakor je sedaj; nič ni videla, kakor ne sedaj — in jaz se nisem kesal zaradi tega, kar sem zapuščal, ker sem slišal njeno dihanje tesno ob sebi — kakor ga slišim sedaj —»

Prenahal je, prislušknil z ušesom, obrnjenim proti vratom, zmajal z glavo in nadaljeval:

«Brat je hotel zakričati izzivalen klic — en sam klic — v vednost ljudem, da sva svobodno rojena roparja, ki se zanašata na svoje orožje in veliko morje. In spet sem ga rotil ob najini ljubezni, naj bo tiho. Saj sem slišal njeno dihanje tesno ob sebi. Vedel sem, da se bo preganjanje dovolj zgodaj začelo. Brat me je imel rad. Pogrezal je veslo brez pljuska. Samo dejal je: «Polovico moža je zdaj v Tebi — druga polovica je ta žena. Lahko čakam. Ko boš spet cel mož, se boš vrnil z mano semkaj in klical na izziv.» Nisem odgovoril. Vsa moja sila in vse misli so mi bile zbrane v rokah, ki so držale veslo —. Koprnel sem, da bi prišel ž njo na varen kraj, kamor ne seže moški bes ne žensko sovraštvo. Moja ljubezen je bila tolika, da sem mislil, da me bo pripeljala v deželo, kjer je smrt neznana, samo če bi ušel razkačeni Inchi Midah in vladarjevemu meču. Veslala sva žurno, dihala skozi zobe. Lopati sta globoko grizli v gladko vodo. Izvozila sva iz reke;

zaplula sva v prozorne kanale med plitvinami. Brzeli smo tik ob črni obali, brzeli tik ob peščenih prodéh, kjer se morje šepetaje pogovarja z zemljo; z lesketom je beli pesek pljuskal od vode za našim čolnom, tako je dirjal po vodi. Nismo govorili. Samo enkrat sem rekel: «Spi, Diamelen, ker boš kmalu potrebovala vso svojo moč.» Slišal sem milobo njenega glasu, pa se nisem ozrl. Solnce je vstajalo, ko smo še vedno hiteli naprej. Voda mi je škropila od lica kakor dež iz oblaka. Bežali smo v svetlobi in vročini. Nikoli nisem pogledal nazaj, vedel pa sem, da so za mano bratove oči zrle ostro naravnost predse, kajti čoln je šel tako naravnost kakor bušmanska strelica, ko izleti iz sumpitanove cevi. Ni bilo boljšega veslača in ne boljšega krmarja kot pa je bil moj brat. Često sva s tem čolnom skupaj zmagala pri tekmah. Ampak še nikdar nisva tako napenjala svojih moči kakor tedaj — tedaj, ko sva poslednjič veslala skupaj! Pogumnejšega in močnejšega človeka od mojega brata ni imela dežela.

Nisem si mogel vzeti toliko sile, da bi se bil ozrl in ga pogledal, slišal pa sem, kako postaja pisk njegove sape od hipa do hipa glasnejši. Nič ni še rekel. Solnce je stalo visoko. Vročina se mi je držala hrbta kakor ognjen plamen. Rebra so mi hotela popokati, nič več nisem mogel dobiti dovolj zraka v pljuča. Začutil sem, da moram zaklicati s poslednjim svojim dihom: «Počivajmo»... «Prav,» je odgovoril in glas mu je bil miren. Močan je bil. Pogumen je bil. Ni poznal strahu in ne utrujenosti... moj brat!

Švist, mogočen in mehak, švist, širok in nežen, švist drhtečih listov, gibajočih se vej je završal skozi prepletene globine gozdov, završal po zvezdnati gladini lagune in voda med stebri je z nenadnim pljuskom obližnila sluzasti les. Struja toplega zraka se je obema dotaknila lic in odšla z otožnim šumom — struja, glasna in kratka kakor truden vzdih snivajoče zemlje.

Arsat je nadaljeval z enakomernim, nizkim glasom:

«Zapeljala sva s čolnom na beli prod v majhnem zalivu tik ob dolgem jeziku zemlje, ki je bil, kakor da nama zapira pot, dolg gozdnat rt, segajoč daleč v morje. Bratu je bil znan ta kraj. Na oni strani rta je ustje reke, a skozi džunglo te zemlje drži ozka steza. Legla sva spat na mehki pesek v senco našega čolna, ona je pa čula in stražila. Komaj sem zatisnil oči, ko sem slišal njen svarilni klic. Skočila sva pokonci. Solnce je bilo že na pol pota po nebu, in ko sva izpregledala, sva na gladini pred zalivom zagledala prau s številno posadko veslačev, bil je našega maharadže prau. Pregledavali so obalo in nas opazili. Udarili so na gong in obrnili prau s kljunom v zaliv. Diamelen je sedela na pesku in si pokrila lice. Po vodi ni bilo mogoče uiti. Brat se je

zasmejal. Imel je puško, ki si mu jo bil dal Ti, Tuan, preden si odšel, ampak bilo je samo za pest smodnika. Naglo mi je dejal: »Teci ž njo po stezi. Zadrževal jih bom, oni nimajo strelnega orožja in izkrcavanje pred človekom s puško bo nekaterim gotova smrt. Na drugi strani gozda je ribiška kočica in — čoln. Ko bom izstrelil vse, pridem za vama. Držal bom, dokler bom mogel, ona je samo ženska — ki ne zna ne teči ne boriti se, ampak Tvoje srce ima v svojih slabotnih rokah.» Zaklonil se je za čoln. Prau se je bližal. Ona in jaz sva tekla, in ko sva dirjala po stezi, sem slišal strele. Brat je palil — enkrat — dvakrat — in zvonjenje gonga je prenehalo. Za nama je bil molk. Tisti vrat zemlje je ozek. Preden sem slišal tretji bratov strel, sem zagledal strmo obalo in spet zagledal vodo. Šla sva čez travnato jaso. Potekla sva k vodi. Še en strel sem zaslišal za seboj. Vedel sem: »njegov poslednji naboj». Skočila sva v čoln, iz kočice je pritekel človek, skočil sem nanj in zavalila sva se skupaj v blato. Ko sem se vzdignil, mi je obležal pred nogami. Ne vem, ali sem ga ubil ali ne. Z Diameleno sva spravila čoln v vodo. Za sabo sem slišal glasne krike in videl brata, kako teče čez jaso. Množica ljudi ga je gonila, vzel sem jo v naročje in vrgel v čoln ter skočil vanj še sam. Ko sem pogledal nazaj, sem videl, da je brat padel. Padel in se spet pobral, ampak ljudje so se zgrinjali okrog njega. Zaklical je: »Prihajam!» Ljudje so mu bili že prav blizu. Pogledal sem. Mnogo ljudi. Nato sem pogledal njo. Tuan, odtisnil sem čoln! Odtisnil sem ga v globoko vodo. Ona je klečala spredaj in gledala name. »Primi za veslo,» sem dejal, medtem ko sem odrival vodo s svojim. Tuan, slišal sem ga, ko je klical. Slišal sem ga, ko je dvakrat zaklical moje ime in slišal kričanje: »Ubij! Udari!» Nič več se nisem ozrl. Slišal sem še, ko je zaklical moje ime z glasnim krikom, kakor človek, ko mu obenem s krikom vhaja življenje — in nisem se ozrl. Moje lastno ime! ... moj brat! Trikrat je klical — pa jaz se nisem bal za življenje. Kaj ni bila ona poleg mene v čolnu? Kaj mi ni bilo dano, da ž njo najdem deželo, kjer je smrt pozabljena, kjer je smrt neznana!»

Beli mož se je vzravnal. Arsat se je vzdignil in je stal kakor nejasen in nem lik nad umirajočim pepelom ognja. Nad laguno se je bila v kopah priplazila nizka megla ter počasi brisala lesketajoče podobe zvezd. Velika množina bele pare je pokrila zemljo: izlila se je hladna in siva v temo, zavrtinčila v brezšumnih kolarjih okrog drevesnih debel in okrog mostišča pred hišo, ki se je zdelo, kakor da plava na brezpokojni in neotipni iluziji morja. Šele daleč nekje so stali vrhovi dreves, zarisani na kos neba, kakor mrko in nedostopno obrežje — varljiva, neusmiljena in črna obala.

Arsatov glas je glasno drhtel v globokem miru.

«Tam sem jo imel. Imel sem jo! Da bi dobil njo, bi se bil uprl vsemu človeštvu. Pa imel sem jo — in —»

Besede so mu prihajale in vrvele v praznine. Prenehal je, kakor da bi jih poslušal, kako odmirajo daleč tam — kjer ni pomoči, odkoder ni vrnitve. Nato je dejal mirno:

«Tuan, rad sem imel brata.» Sapa je potegnila in zdrznil se je. Visoko nad njegovo glavo, visoko nad tihim morjem megle so šelesteli viseči listi palm s tožečim in izdihajočim glasom. Beli mož je iztegnil noge. Brada mu je počivala na prsih, otožno, ne da bi bil dvignil glavo, je zamrmral: «Vsi imamo svoje brate radi.»

Arsat je izsopel v napetem, silnem šepetu:

«Kaj mi je bilo mar, kdo je umrl? Jaz sem potreboval miru v lastnem srcu.»

Zazdelo se mu je, da se je nekaj premaknilo v hiši — posluhnil je in brez šuma vstopil. Beli mož je vstal. Ostra sapa je prihajala v nerednih pihih. Zvezde so sijale bolj blede, kakor da so se umaknile v zamrle globine neizmerne prostora. Po hladnem sunku vetra je napočilo par trenutkov popolnega miru in popolne tišine. Tedaj je planil izza črne in valovite črte gozdov steber svetlobe proti nebesom in se razširil po polkrogu vzhodnega obzorja. Megla se je razkadila, raztrgala v cunjaste kope, razblinila v tenke, plavajoče vence; in razkrita laguna je ležala gladka in črna v temnih sencah pod steno dreves. Bel orel se je dvignil nad njo v poševnem mogočnem poletu, prišel v jasno solnčno svetlobo in za hip bleščeče zasijal, potem se je pa vzpel više in postal kakor temna in nepremična točka, ki se je izgubila v modrini, kakor da je zapustila zemljo za vedno. Beli mož, ki je stal pred vrati in gledal kvišku, je zaslišal v koči zmešano in pretrgano mrmranje raztresenih besedi, ki je prenehalo z glasnim stokom. Zdajci se je Arsat opotekel skozi vrata z razkriljenimi rokami, tresel se je in stal nekaj časa nem in srepogled. Nato je dejal:

«Ne gori več —»

Pred njim se je pokazal nad vrhovi dreves rob solnca, ki se je enakomerno dvigalo. Sapa je zapihala hladneje, velik soj se je razlil na laguno, razpršil po namreženi vodi. Gozdi so se pokazali izza svetlih jutranjih senc, postali so razločni, kakor da bi bili pridirjali bliže — ter hipoma obstali z velikim šumom listov, zibajočih se vej in valovečega vejičja. V neusmiljenem solnčnem žaru je postajal šum nezavestnega življenja jačji in govoril z nerazumljivim glasom v topo temo te človeške tuge. Arsatove oči so se počasi zgenile in se zagledale v vstajajoče solnce.

«Ničesar ne vidim,» je na pol glasno izgovoril sam pri sebi.

«Nič ni,» je dejal beli mož, ki je stopil na rob mostišča in zamahnil z roko svojemu čolnu. Medel klic je šel po laguni in sampan je pričel drseti proti bivališču prijatelja duhov.

«Če hočeš iti z menoj, bom čakal vse jutro,» je rekel beli mož in zrl stran na vodo.

«Ne, Tuan,» je mehko dejal Arsat. «Ne bom jedel ne spal v tej hiši, ampak poprej moram videti svojo pot. Zdaj ne vidim ničesar — ne vidim ničesar! Ni luči in ne miru na svetu; samo smrt je — smrt za mnoge. Ene matere otroka sva bila — a jaz sem ga zapustil sredi sovražnikov, zdaj pojdem nazaj.»

Globoko je vzdihnil in nadaljeval z zasanjanim glasom.

«Prav kmalu bom videl jasno dovolj in tolkel — tolkel. Ampak ona je umrla, in ... zdaj ... tema.»

Široko je razkrilil roke, jih spustil ob telesu, nato pa obstal nepremičnega obraza in okamenelih oči, ki so strmele v solnce. Beli mož je šel nizdol in stopil v čoln. Veslači so živahno tekali ob straneh čolna in gledali čez rame na težko pot, ki se je pričenjala. Visoko na krmi, glavo zavito v bele krpe, je čemerno stal juragan in pustil veslo, da se je vleklo po vodi. Beli mož, naslonjen z obema rokama nad travnato streho male kabine, je gledal nazaj na blestečo mrežo čolnove brazde. Preden je sampan zapeljal iz lagune v jarek, je dvignil oči. Arsat se ni bil premaknil. Stal je osamel na žgočem solncu in gledal onkraj vélike luči brezoblačnega dneva v temó sveta iluzij.

(Iz angleščine preložil M a t e j š m a l c.)

Miran Jarc: Sonet

Vsak zase — kakor tipka na klavirju,
ki ji od vekov je določen glas,
enakovreden drugi — vsak od nas
odmeva iz sebe v zboru po vsemirju.

A dva in trije — morda se razzvočje
rezkó zaseče v harmonije slaj ...
Skrivnostni godbenik že ve, zakaj
tesnó v soigre združil nas obroč je.

Brez disonanc, ki vzgibajo gladino
omrtvujočega mirú, kakó
bi igra se razpletala v borenje?

Odkod življenj bi pestrost, ki nam vro
nenehoma? Obrni pa v davnino
spomin: vse je ubrano le zvenenje.